

Korszerű vizsgálati eljárások az ipari gyakorlatban

Feszültségoptikai mérések

Ahhoz, hogy egy berendezés a tervezési élettartamának megfelelően és megbízhatóan működjön, számos ellenőrzésre van szükség a tervezési folyamat mennyiségi szakaszában. Az optikai feszültségvizsgálat rétegbevonatos mérési eljárása hatékony és viszonylag olcsó módszer.

■ Borbás Lajos PhD

Méréseinket elvégezhetjük valóságos szerkezeteken, alkalmas feltételekkel elkészített (méretarányos, többnyire egyszerűsített) modelleken (az ezeken mért eredmények a valóságra a modelltörvények alkalmazásával számíthatók át) vagy próbatesten (például anyagjellemzők meghatározása). A szerkezet tönkremeneteli valószínűségének csökkentéséhez a szükséges méréseket, vizsgálatokat a gyártási költségek minimalizálására tekintettel a tervezés, gyártás lehető legkorábbi szakaszában célszerű elvégezni. A megfelelő gondossággal elvégzett számítási (numerikus modellezési) eljárások, valamint az alkalmasan megválasztott mérési technikák egymást kiegészítő alkalmazásával (hibrid módszer) határozható meg az alkatrészek, szerkezetek pontos igénybevételei, terhelések hatására kialakuló nyúlás- és feszültségeloszlásai, deformációi, rezgései, lengései. Mit várunk a kísérleti mechanika eljárásaitól? Feszültségeloszlások vizsgálatát, határfeltételek meghatározását, stabilitási kérdések vizsgálatát, maradó feszültségek mérését és meghatározását, törésmechanikai ellenőrzéseket, a törésmechanika egyes paramétereinek meghatározását, a meghibásodások okainak feltárását, a szerkezetekre ható külső terhek meghatározását.

Vizsgálódhatunk modelleken vagy tényleges szerkezeteken, melyek kiterjedhetnek teljes felületekre, azok egy részfelületére, pontszerű környezetekre; mindezt 2D-s vagy akár 3D-s környezetben elvégezhetjük. Célunk elmozdulások, nyúlások, deformációk (adott esetben rezgések, lengések mérésére, amely terület érintése nem célja jelen összeállításnak). Vizsgálatainkat egyaránt elvégezhetjük statikus, valamint időben változó terhelések esetén.

Optikai feszültségvizsgálat mérési eljárása

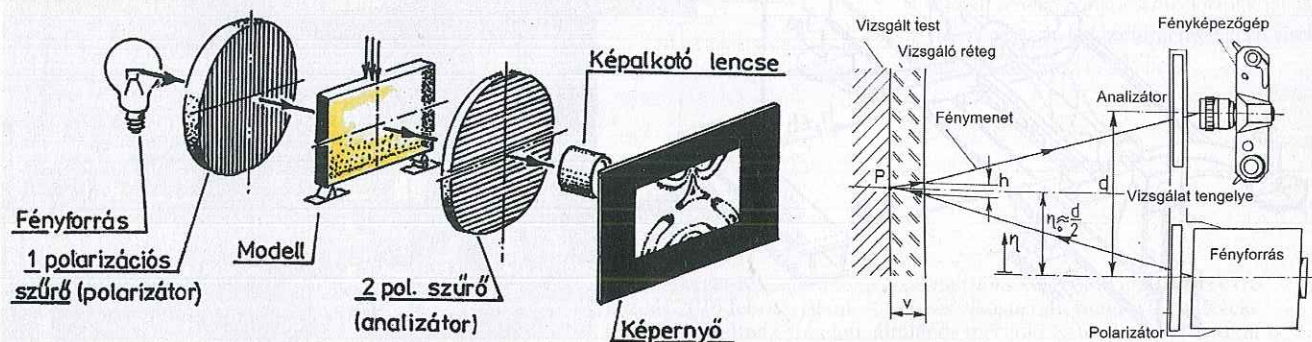
Az optikai feszültségvizsgálat mérési eljárása az optikailag átlátszó, homogén izotrop anyagok terhelés hatására bekövetkező kettőtörésének terheléssel egyenesen arányos változását használja fel a vizsgált elem nyúlás- és feszültségváltozásának meghatározására. A kettőtörés változás a vizsgált elemben a két főfeszültség irányában (σ_1 és σ_2) alakul ki. A jelenség polarizációs szűrők közt vizsgálva – az interferenciaképek megfigyelésével és rögzítésével – megfigyelhető, melynek alapján a vizsgált elem nyúlás-, valamint feszültségállapota kiértékelhető.

A mérési eljárásnak alapvetően két módszere ismert. Történelmileg a modellezési, átvilágító eljárás volt az első (Oppel, 1937), amikor is a vizsgálni kívánt szerkezeti elemet 2D transz-

parens modell segítségével vizsgálták, alkalmasan megválasztott terhelőberendezésben, polarizációs szűrők között. A másik eljárás, amely az 1950-es években (Hiltsber, 1954) indult fejlődésnek, az optikailag érzékeny, transzparens anyagot (kétkomponenses epoxigyanta) a konkrét szerkezeti elemre ragasztva vizsgálta, így a modellezéssel járó valóságra történő átszámítás nehézségeit meg lehetett takarítani, túl azon, hogy a vizsgált szerkezeti elemet valóságos terhelési körülmények között lehetett vizsgálni. A mérési eljárás alap-összeállítását az 1. ábra mutatja.

Az eljárás során a vizsgálni kívánt szerkezeti elemet alkalmasan megválasztott anyagból (optikailag aktív, kellően érzékeny) modellezzük (2D vizsgálati technika), vagy az aktív anyagot a vizsgált felszínre ragasztjuk, majd polarizációs szűrők között megvilágítva terheljük. A terhelés hatására keletkezett interferenciaképet (a megfigyelő helyén észlelt fényintenzitás-változást) – amely a vizsgált alkatrész nyúlás-, valamint feszültségállapotának megváltozását mutatja – kiértékeljük. A vizsgálat megvilágító fényforrásként alkalmazhatunk monokromatikus fényforrást, vagy vizsgálatunk színtelen (fehér) fényalkalmazásával. Az első esetben az eredményül kapott interferenciakép (terhelésváltozás esetén a rendszámok) fekete, valamint fehér sávok változása formájában jelentkezik. Színtelen vagy

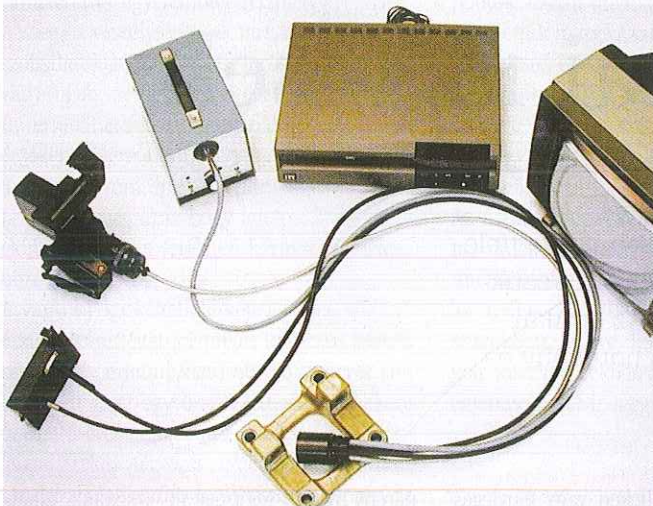
1. ábra Az optikai feszültségvizsgálat eljárásának alap-összeállításai

a) modellezési eljárás

b) rétegbevonatos eljárás

2. ábra Száloptikás reflexiós minipolariszkóp

a) száloptikás minipolariszkóp összeállítása

b) minipolariszkóp mérőfejének szerkezete

fehér fényforrás alkalmazása esetén a terhelés hatására mutatkozó interferenciajelenség (rendszámoszlás) színes sávok formájában jelentkezik. Vizsgálataink alkalmából a polarizátorok egymáshoz viszonyított helyzete lehet merőleges (ez esetben az egész értékű rendszámokat figyelhetjük meg) vagy párhuzamos (a feles értékű rendszámok megfigyelésére).

A rétegbevonatos optikai feszültségvizsgálat az átvilágítás, modellezési módszerhez képest számos új lehetőséget nyújt a felhasználónak. Nincs szükség modelltörvények használatára az eredmények valóságra történő átszámításakor, hiszen a mérés a tényleges szerkezeti elemeken történik. A mérés azonnal mutatja a nyúlás- és feszültségeloszlást a szerkezeten, valós terhelések esetén, statikus és dinamikus vizsgálatoknál egyaránt. A szerkezetek alakjának, kialakításának feszültségeloszlásra gyakorolt hatása azonnal látható és értékelhető, az egyes módosítások hatása közvetlenül nyomon követhető.

Az egymásra épülő hatások (különböző terhelések szuperpozíciója, például szerelési, üzemi teher) egyszerűen láthatók, a meghibásodás oka könnyebben meghatározható. A módszer a prototípus korai szakaszában már alkalmazható, így a szükséges módosítások a tervezés korai fázisában a mérések eredményei alapján érvényesíthetők. Az eljárás egyik legfontosabb eredménye, hogy az interferenciaképek – melyek redukált feszültségi eredményt tükröznek – könnyen összehasonlíthatók a numerikus szimulációk eredményeivel, valamint ezek peremfeltételeinek meghatározásakor könnyen alkalmazhatók (FEM, FEMAP stb.).

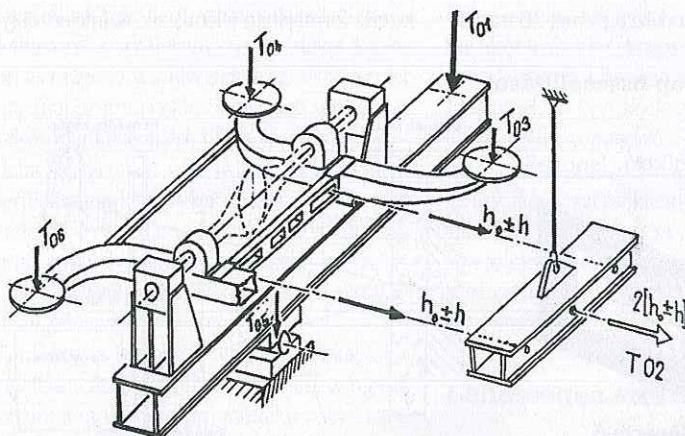
Mint a rétegbevonatos vizsgálati technika mérésalap-összeállításából láthatjuk, a vizsgálat során a polarizált fénysugárnak „látnia” kell a vizsgált felszínt. A fénymenet az itt bemutatott eljárásnál nem tökéletesen merőlegesen jut el a vizsgált felületre, úgy a beesés, mint a visszaverődés esetén. Ez a jelenség számos, a kiértékelésnél figyelembe veendő járulékos

hatást eredményez, melynek elméleti kezelése sem mindig egyszerű.

Mindezen kedvezőtlen hatások csökkentésére, valamint a megvilágító fénysugár számára be nem látható területek (alagos gépelemek felszínei, zárt, belső területek vizsgálata, melyek előzetesen vizsgálatra alkalmassá tehetők, de később nem megvilágíthatók közvetlenül) vizsgálati lehetőségének biztosítására fejlesztették ki a száloptikás minipolariszkópot. A vizsgálóberendezés videorendszerhez illesztve a mérési eljárás kiterjesztését, szélesebb körű alkalmazását teszi lehetővé. A mérőrendszer összeállítását a 2. ábra mutatja.

A minipolariszkóp mérőfejének átmérője és szerkezeti hossza egyaránt 50 mm, így teljesíteni tudja a görbült felszínek alakos felületeinek közel merőleges megvilágítását, valamint kis méreténél fogva eldugott, egyébként nehezen látható (akár belső) felületek – például erőbevezetések környezete – is vizsgálhatóvá válnak.

3. ábra Autóbusz-segédalváz keretének vizsgálata

a) segédalváz terhelésének mechanikai modellje

b) terhelőkeretben megfoglalt segédalváz

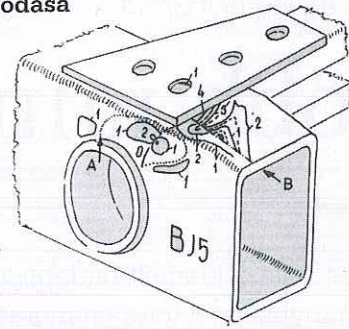
4. ábra Segédalvázkeret ciklikus terhelés hatására bekövetkezett meghibásodása

a) megcsúszási vonalak megjelenése

b) tipikus törési kép környezetében észlelt rendszám

c) a meghibásodott környezet összerajzolt rendszámeloszlása

A rétegbevonatos mérési eljárás gyakorlati alkalmazása

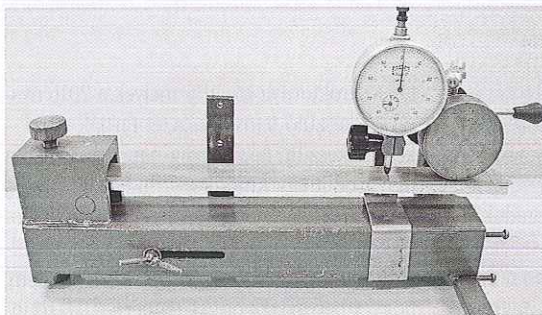
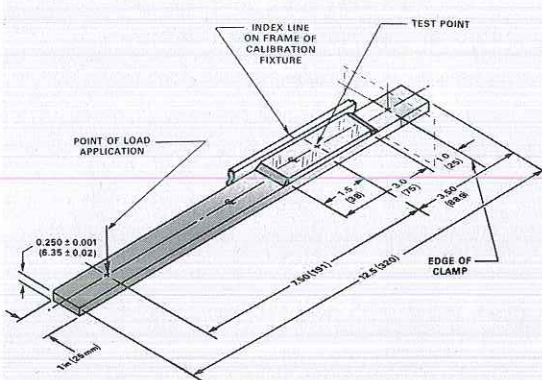
Gyakorlati példán mutatjuk be a rétegbevonatos optikai feszültségvizsgálat szerkezetek fejlesztésében való alkalmazását. A most bemutatandó ábrák egy autóbusz-segédalváz keretének fejlesztése során nyert eredményeket mutatják.

A vizsgálat során az önsúlyt, a hasznos teherből származó külső erőket, az útgerjesztések hatásait, a toló- és fékeröket is modelleztük az alvázkeret várható élettartamának számítása, valamint meghibásodási okának feltárása érdekében. A segédalvázkeret terhelésének mechanikai modelljét, valamint alkatrészterhelő keretben történt megfogását a 3. ábra mutatja.

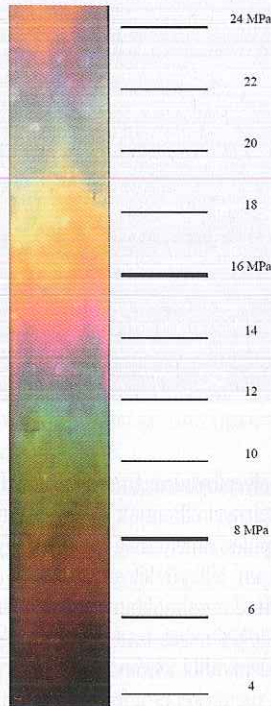
Az élettartam-vizsgálat során annak teljes időtartamában rögzítettük a rétegbevonattal ellátott alvázkeret egy részletének feszültségváltozását, melynek alapján a szerkezet tönkremeneteli folyamata nyomon követhetővé vált. A 4. ábrán láthatjuk a megcsúszási vonalak megjelenését (4. a), mely a tönkremenetel kezdetét jelentette. A 4. ábrán láthatjuk azt a területi részt is, ahol a tönkremenetel bekövetkezett (4. b), illetve láthatjuk az erről készített összerajzolt rendszámeloszlást (4. c) is. A mérési eredmények nyúlásra, valamint feszültségre történő számszerű értékelésekor kalibrálási eljárással határozzuk meg a vizsgálóréteg nyúlás-, valamint feszültségérzékenységet. A kalibrálás során ismert terhelésnek alávetett tiszta igénybevetélő tartófeszültség állapotát kiszámítjuk, és összevetjük a mért nyúlásképpel, melyből el lehet végezni az egyes színsávértékek felszíni feszültségre történő átszámítását. A kalibrálás menetét az 5. ábra szemlélteti.

Az optikai feszültségvizsgálat rétegbevonatos mérési eljárása (photostress analysis) a mérnöki gyakorlat számára rendkívül hatékony és viszonylag kis költségekkel megvalósítható vizsgálati módszer, melynek alkalmazásával a tervezési, gyártási folyamat korai szakaszában (prototípusgyártás, nullszéria) lehetőség nyílik a szerkezet tényleges körülmények közti vizsgálatára. Az eljárással nem csak fémszerkezetek, de polimerek, erősített polimerek (természetes és mesterséges) is vizsgálhatók, az eljárás biomechanikai rendszerek terhelésanalízisében egyaránt sikerrel alkalmazható a vizsgált rendszerek konstrukciójának javítása, tényleges terhelési körülmények közti viselkedésének feltárása érdekében.

5. ábra Rétegbevonatos optikai feszültségvizsgálat rétegganyagának kalibrálása

a) kalibráló próbapálcá és terhelőberendezése

b) kalibrálás során észlelt rendszámeloszlás feszültségre átszámítva

Hirdetés

A BME Szilárdságtani és Tartószerkezeti Tanszék Tartószerkezet-rekonstrukciós Szakmérnöki képzésére a 2016-os évről meghirdeti a jelentkezést. A képzés időtartama 4 félév, kezdés 2016 februárjában. A képzés elsősorban meglévő épületek vizsgálatával és megerősítési technikákkal foglalkozik, továbbá tartalmaz elméleti, általános mérnöki és tervezési tárgyakat is.

Részletek a www.szt.bme.hu honlapon.